

PUBLISKIE IEPIRKUMI SANKCIJU ĒNĀ

RAIVO RAUDZEPS,

SIA "Sorainen ZAB", zvērināts
advokāts

**KATRĪNE
PĻAVIŅA-MIKA,**

SIA "Sorainen ZAB", zvērināta
advokāte

Eiropas Savienības (ES) sankcijas pret Krieviju nu ietver arī publisko iepirkumu jomu. Neskaitot dažus izņēmumus, publiskajos iepirkumos piederība Krievijai faktiski kļuvusi par obligātu noteikumu izslēgšanai. Vai publisko iepirkumu pasūtītājiem un piegādātājiem nu jāalgo izmeklētāji, un ko darīt, ja esošajā līgumā paredzēts izmantot, piemēram, tērauda izstrādājumus no Krievijas?

REZULTATĪVĀKA PĀRBAUDE

Līdz 2022. gada 9. aprīlim publiskos iepirkumos sankcijas pārbaudīja tikai uz Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma (Sankciju likums) 11.¹ panta pamata. Šajā normā pasūtītājiem uzdots izslēgt no dalības iepirkumā personas, kas atrodas dažādos sankciju sarakstos un ir, kontrolē vai pārstāv pretendentu, kandidātu vai apakšuzņēmēju publiskā iepirkumā. Līdz ar to sankciju pārbaude notika konkrētu fizisko un juridisko personu līmenī, tostarp noskaidrojot to lomu uzņēmumā. Šīs prasības nav atceltas, un šādas pārbaudes pasūtītājiem jāveic arī turpmāk. Mūsu pieredzē pārbaudāmās personas pārsvarā bija saistītas ar Krieviju.

No 9. aprīļa publiskos iepirkumos jāpiemēro arī regulas 833/2014 par ierobežojošiem pasākumiem saistībā ar Krievijas darbībām, kas destabilizē situāciju Ukrainā 5k. panta prasības. Regulai ir likuma spēks, un tā jāpiemēro līdztekus Publisko iepirkumu likuma (PIL) un Sankciju likuma regulējumam. Regulas 833/2014 5k. pantā aizliegts piešķirt tiesības slēgt iepirkuma līgumu vai turpināt tā izpildi ar personām, kas saistītas ar Krieviju. Tātad, ja pretendents ir

Krievijas pilsonis vai juridiskā persona vai citā formā veic uzņēmējdarbību Krievijā, tad ar to pietiek, lai konstatētu nepieciešamību lemt par tās izslēgšanu.

Protams, sankcijas neaprobežojas tikai ar pretendentiem. Regulas 833/2014 5k. pants aizliedz saņemt ES dalībvalstu budžeta līdzekļus arī apakšuzņēmējiem, piegādātājiem vai personām, uz kuru iespējām pretendents balstās, ja to daļa ir 10% vai vairāk no līgumcenas.

Turpmākajā izvērtējumā pasūtītājiem jāievieš izmaiņas. Papildus pārbaudēm par konkrētās personas lomu pretendenta vai apakšuzņēmēja īpašnieku vai kontroles struktūrās pasūtītājam jānoskaidro, vai pretendents vai apakšuzņēmējs nerīkojas saskaņā ar Krievijas personas norādījumiem. To ieteicams ņemt vērā kontekstā ar iepirkuma priekšmetu. Piemēram, iepirkumos, kuros pasūtītājs iepērk finanšu tirgu, apdrošināšanas vai izplatīšanas nozaru sniegtos pakalpojumus, personas, kas saistītas ar Krieviju, varētu dot norādījumus, un tos būtu iespējams konstatēt.

SANKCIJĀM IR IZŅĒMUMI

Tomēr noteikti vairāki izņēmumi, kad Ārlietu ministrija (ĀM) var atļaut pasūtītājam neizslēgt no dalības iepirkumā pretendentu, kas saistīts ar Krieviju. Šie izņēmumi ir:

- civilo kodolspēju izmantošanai, uzturēšanai, dezekspluatācijai un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanai, degvielas piegādei un atkārtotai apstrādei un civilo kodolspēju drošībai, un projektēšanas, būvniecības darbu un nodošanas ekspluatācijā turpināšanai, kas nepieciešami civilo kodoliekārtu pabeigšanai, kā arī prekursoru materiālu piegādei medicīniskam lietojumam paredzētu

radioizotopu ražošanai un līdzīgiem medicīniskiem lietojumiem, kritiski svarīgām tehnoloģijām, kas paredzētas vides radiācijas monitoringam, kā arī sadarbībai civilās kodolenerģijas jomā, īpaši pētniecības un izstrādes jomā;

- starpvaldību sadarbībai kosmosa programmās;
- tādu absolūti nepieciešamo preču vai pakalpojumu nodrošināšanai, kurus var nodrošināt tikai Krievijas personas vai kurus pietiekamā daudzumā var nodrošināt tikai tās;
- ES un tās dalībvalstu diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību darbībai Krievijā, tostarp delegāciju, vēstniecību un pārstāvniecību vai starptautisko organizāciju darbībai Krievijā, kurām ir piešķirta imunitāte saskaņā ar starptautiskajām tiesībām;
- dabasgāzes un naftas, ieskaitot naftas pārstrādes produktus, kā arī titāna, alumīnija, vara, niķeļa, palādija un dzelzsrūdas iegādei, importam vai transportēšanai no Krievijas vai caur to uz ES;
- ogļu u.c. cieta fosilo kurināmo iegādei, importam vai transportēšanai uz ES līdz 2022. gada 10. augustam.

Ja pasūtītājs neplāno piemērot nevienu izņēmumu, viņam tas vienā teikumā jānorāda iepirkuma procedūras protokolā. Savukārt tiem, kam būs jāpiemēro kāds no izņēmumiem, iepirkuma procedūras protokolā jāiekļauj vērtējums par izņēmuma piemērošanas pamatu. Protams, tas būs jau sagatavots, lai vērstos ĀM. Ja pasūtītājs tirgus izpētē konstatē, ka Krievijas personu iesaiste līgumā varētu notikt uz izņēmuma pamata, ieteicams apsvērt iespēju iesniegt piedāvājuma variantus gan bez personām vai komponentēm no Krievijas, gan ar tām.

ZŪD EIROPAS FONDU ATBALSTS

Sankciju režīms arī aizliedz sniegt tiešu vai netiešu finansiālu vai materiālu valsts atbalstu juridiskām personām, vienībām vai organizācijām, kuras dibinātas Krievijā un kurās vairāk nekā 50% pieder vai kontrolē Krievijas Federācija kā tiesību subjekts. Piemēram, Eiropas Komisija vairs neatbalsta šādas personas "Horizon 2020",

"Erasmus" un "Erasmus+" valsts atbalsta shēmās.

Mūsu pieredzē pasūtītāji valsts atbalstu mēdz piešķirt konkursos ārpus publisko iepirkumu jomas, tādēļ arī šajā gadījumā papildus Sankciju likuma 11.² panta pamatam turpmāk jāpiemēro regulas 833/2014 51. pants. Arī šīm sankcijām piemērojami pantā noteikti izņēmumi, kuri gan nav jāsaņemo ar ĀM vai citu kompetento institūciju.

SANKCIJU IETEKME UZ LĪGUMIEM

Sankcijas ietekmē arī publisko iepirkumu rezultātā noslēgtos līgumus. Šī ietekme ir divējāda. Pirmkārt, aktualizējas jautājums, vai sankcijas var uzskatīt par nepārvaramas varas apstākli, kas ļauj nepildīt saistību. Otrkārt, tikpat būtisks ir jautājums, vai sankciju dēļ kādam līguma dalībniekam ir tiesības vienpusēji no tā atkāpties.

KAS IR NEPĀRVARAMA VARA?

Latvijā nepārvaramas varas apstākli likumos nav definēti. Līdz ar to ikvienas piemērotās sankcijas ietekme uz katru konkrēto izpildāmo saistību jāvērtē individuāli, ievērojot turpmāk aplūkotos principus.

Jēdziena "nepārvaramā vara" skaidrojums nav iekļauts likumā, tādēļ uz to var attiecināt gan romiešu tiesībās apzīmētos apstākļus, gan UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principu 7.1.7. pantā ietvertu formulējumu, gan Latvijai saistošās Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem 79. panta 1. punkta formulējumu, kā arī tiesību zinātnē noteikto nepārvaramas varas definīciju vai vispārīgu skaidrojumu, turklāt šis uzskaitījums nav izsmeļošs.

Balstoties uz minētajos dokumentos lietotajām nepārvaramas varas apstākļa definīcijām, Senāts 2011. gada 26. janvāra spriedumā lietā SKC-11/2011 secinājis, ka par nepārvaramu varu var atzīt apstākli, kas atbilst visiem četriem šādiem elementiem:

- notikums, no kura nav iespējams izvairīties un kura sekas nav iespējams pārvarēt;

Jo ilgāks laiks paiet kopš konkrēto sankciju ieviešanas, jo mazāks pamats tās būs uzskatīt par nepārvaramas varas apstākli.

INTERESANTI!

Bruņotais iebrukums Ukrainā un noteiktās sankcijas ne vienu vien uzņēmēju mudina meklēt iespējas, kā distancēties no piederības agresorvalstij Krievijai vai to atbalstošajai Baltkrievijai. Visticamāk, lai biznesa partneriem turpmāk neasociētos ar šīm valstīm, savu Krievijas vai Baltkrievijas valstspiederību beidzamā pusgada laikā izlēmuši mainīt 22 uzņēmēji. Tiem šobrīd reģistrēts patiesā labuma guvēja statuss vairāk nekā 40 Latvijas uzņēmumu.

Avots: "Lursoft"

- saprātīga persona līguma noslēgšanas brīdī notikumam nevarēja paredzēt;
- notikums nav radies puses vai tās kontrolē esošas personas rīcības dēļ;
- notikums saistību izpildi padara ne tikai apgrūtināšu, bet arī neiespējamu.

Saistībā ar pēdējo minēto elementu īpaši jāuzsver, ka svarīgi nošķirt nepārvaramas varas gadījumu no līguma izpildes grūtībām, kad kāds notikums būtiski maina līguma līdzsvaru, taču nepadara tā izpildi neiespējamu (piemēram, vienas puses izpildes izmaksas ir pieaugušas vai arī izpildījuma, ko saņem puse, vērtība ir samazinājusies). Nepārvaramas varas gadījumā saistību izpilde nav iespējama, bet grūtību gadījumā, lai arī iespējama, tā ir ļoti apgrūtināta. Turklāt grūtību gadījumā mērķis joprojām paliek saistību izpilde (lai gan ar citiem noteikumiem). Nepārvaramas varas gadījumā vai nu saistību izpilde tiek atcelta uz laiku, vai arī saistības vispār izbeidz.¹ Protī, līguma izpildes grūtības, piemēram, izmaksu pieaugums, nav nepārvaramas varas apstākļi.

SANKCIJA KĀ NEPĀRVARAMA VARA

Ņemot vērā aplūkotos vispārējos principus, var secināt, ka konkrēta sankcija var būt nepārvaramas varas apstākļi noteiktas saistības izpildē, ja tā padara šo saistību par neizpildāmu, nevis tikai apgrūtināta tās izpildi.

Piemēram, ļoti hipotētiskā scenārijā pasūtītājs būtu noslēdzis līgumu par Krievijā ražotu tērauda izstrādājumu piegādi, ko salīdzinoši nesen sankcijas aizliedza importēt ES (skat. regulas 833/2014 3g. panta 1. punkta b) apakšpunktu). Attiecīgās sankcijas varētu būt nepārvaramas varas apstākļi, kura dēļ piegādātājs nevar izpildīt piegādes līgumu.

Taču, ja attiecīgie tērauda izstrādājumi ir tikai daļa no materiāliem, kas nepieciešami, piemēram, lai izpildītu būvniecības līgumu, un tie nav unikāli (protī, ir aizstājami ar citiem tamlīdzīgiem materiāliem), tad, visticamāk, attiecīgā sankcija nevarētu kalpot par nepārvaramas varas apstākli, jo tas drīzāk rada līguma izpildes grūtības, nevis pilnībā liedz izpildīt līgumu.

Pasūtītāji biežāk varētu saskarties ar aizliegumu veikt maksājumu personai, uz ko attiecas sankcijas. ES ar regulas 269/2014 par ierobežojošiem pasākumiem attiecībā uz darbībām, ar ko tiek grauta vai apdraudēta Ukrainas teritoriālā integritāte, suverenitāte un neatkarība, 2. panta 2. daļu ievieša pienākumu iesaldēt līdzekļus un neveikt maksājumus sankciju subjektu vai to kontrolē esošām personām. Šāds pienākums atbilst visiem nepārvaramas varas apstākļa elementiem, līdz ar to būtu uzskatāms par nepārvaramas varas apstākli.

Būtiski uzsvērt: jo ilgāks laiks pāiet kopš konkrēto sankciju ieviešanas, jo mazāks pamats tās būs uzskatīt par nepārvaramas varas apstākli. Jau ieviestās sankcijas nevarētu tikt uzskatītas par nepārvaramas varas apstākli attiecībā uz tādiem līgumiem, ko noslēdz jau pēc attiecīgo sankciju ieviešanas. Taču arī saistībā ar jau noslēgtiem līgumiem dalībniekam, kura saistības liedz izpildīt sankcijas, vajadzētu par nepārvaramas varas apstākli pēc iespējas ātrāk informēt otru līguma dalībnieku.

Papildus jāņem vērā, ka līguma dalībniekiem ir tiesības līgumā vienoties un nepārvaramas varas definīcijā brīvi iekļaut jebkādas apstākļus, ko tie uzskata par nepieciešamiem. Līdz ar to gan piegādātājiem, gan pasūtītājiem primāri jāizvērtē noslēgtā līguma noteikumi, jo tie niansēs var atšķirties no iepriekš aplūkotajiem vispārējiem principiem. Pretrunu gadījumā noteicošajiem jābūt līguma noteikumiem.

Turklāt noslēgtais līgums var saturēt noteikumus par kārtību, kādā jāpaziņo otrai pusei par nepārvaramas varas apstākļa iestāšanos. Šī kārtība jāievēro.

VAI DRĪKST VIENPUSĒJI ATKĀPTIES NO LĪGUMA?

Tiesības vienpusēji atkāpties no līguma ir atsevišķs jautājums, jo nepārvaramas varas apstākļa esamība automātiski nenozīmē, ka līguma dalībniekam ir tiesības no tā vienpusēji atkāpties. Turklāt jāņem vērā notikušās izmaiņas sankcijās attiecībā uz Krieviju.

Latvijas likumi balstās uz līguma saistošā spēka principu jeb, kā to pazīst starptautiski, *pacta sunt servanda*. Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesības atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otrai zaudējumus.

Viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras piekrišanas pat tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka viņa to neizpilda. Vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta.

Sankciju likumā nav noteikts, ka sankciju gadījumā kādam līguma dalībniekam ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma. Līdz ar to, ja vien kādā normatīvajā aktā šādas tiesības nav speciāli noteiktas, līguma dalībniekiem primāri jāvērtē noslēgtā līguma noteikumi. Tie definē, vai līgumā paredzētas kāda līguma dalībnieka tiesības vienpusēji atkāpties no līguma sankciju dēļ vai, piemēram, nepārvaramas varas apstākļu dēļ, kas ilgst ilgāk par kādu noteiktu laika periodu, vai kādu citu iemeslu dēļ.

Nemot vērā, ka Sankciju likumā pieprasīts, lai publisko iepirkumu līgumos ir noteiktas pasūtītāja tiesības vienpusēji atkāpties no tā izpildes, ja līgumu nav iespējams izpildīt tādēļ, ka piemērotas starptautiskās vai nacionālās sankcijas vai būtiskas finanšu un kapitāla tirgus intereses ietekmējošas ES vai NATO noteiktās sankcijas, šādam noteikumam jābūt ietvertam lielākajā daļā līgumu.

AIZLIEGUMS TURPINĀT LĪGUMUS

Attiecībā uz personām, kas saistītas ar Krieviju, ir notikušas izmaiņas. Proti, regulas 833/2014 5k. pants aizliedz turpināt iepirkuma līguma izpildi, ja tā izpildē iekļautas personas, kas noteiktā veidā ir saistītas ar Krieviju. Ja līgums bija noslēgts līdz 2022. gada 9. aprīlim, to var turpināt

izpildīt līdz 2022. gada 10. oktobrim, bet ne ilgāk.

Aizliegums, pirmkārt, attiecināms uz līgumiem, kas noslēgti ar šādām personām. Otrkārt, aizliegums attiecināms arī uz līgumiem, kas noslēgti ar personām, kas ir apakšuzņēmēji, piegādātāji vai personas, uz kuru iespējām pretendents balstās, ja to daļa ir 10% vai vairāk no līgumcenas. Jānorāda, ka gan PIL, gan Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likumā paredzēta iespēja nomainīt līguma izpildē iesaistītās personas un apakšuzņēmējus, ko var izmantot, lai līgumu varētu turpināt pildīt.

Taču, ja nav tiesisku iespēju nomainīt personas, tad līguma dalībniekiem jāatceras: piegādātājam ir tiesības paziņot par nepārvaramas varas apstākļa iestāšanos, jo šis ierobežojums atbilst visiem elementiem, kas raksturo nepārvaramas varas apstākli. Tomēr jāpārlicinās, ka noslēgtais līgums nesatur ierobežojošus noteikumus, kas neļautu radušos situāciju uzskatīt par nepārvaramu varu. Jāņem vērā, ka šajā situācijā arī pasūtītājam, visticamāk, būs tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, jo, kā norādīts iepriekš, šādām tiesībām bija jābūt paredzētām līgumā.

KĀ SAGLABĀT KONKURĒTSPEJU?

Pretendenti rūpīgi jāpārvalda risks saistībā ar Krievijas personu iesaisti iepirkumā. Garākās piegāžu ķēdēs sadarbības partnerus var pārbaudīt ārpakalpojumā, piemēram, ar zvērinātu advokātu biroja pakalpojuma starpniecību.

Savukārt situācijās, kurās kāds no konkurentiem ievēd izejvielas vai materiālus no Krievijas, var izmantot iespēju apstrīdēt nolikumu vai prasīt šī konkurenta cenu atzīšanu par nepamatoti lētām. Mums visiem arī jāatceras, ka sankciju saturs regulāri mainās. Tādēļ jāseko aktuālākajām ES regulu redakcijām un jaunumiem Iepirkumu uzraudzības biroja mājaslapā.

¹ L. Škoba, I. Sakārne, S. Novicka, "1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi", "Latvijas Vēstnesis", Rīga, 2004.